

ALGUNES REFLEXIONS SOBRE L'AVALUACIÓ DE LA

RECERCA EN ECONOMIA I EMPRESA

Jesús Marín Solano

El problema de l'avaluació de la recerca és sempre un tema que desperta una certa controvèrsia en el camp de les ciències. En el camp de les ciències socials la tradició i les diferents maneres de treballar fan que aquesta controvèrsia sigui més intensa encara. El propòsit d'aquesta breu presentació és fer una sèrie de reflexions generals sobre una sèrie de preguntes plantejades. Si bé em centraré fonamentalment en les àrees d'economia i empresa, algunes de les meves reflexions també serien aplicables a altres àrees, com és la sociologia. També, em restringiré a la recerca com a creació de coneixement (investigació fonamental), deixant de banda aquelles branques de la recerca adreçades a la transferència del coneixement.

El paper dels llibres o articles és donar difusió als resultats assolits. Això no és específic de les ciències socials. El que sí és específic és la major importància dels llibres en determinades branques del coneixement de les ciències socials i, sobre tot, les humanitats. De fet, considero que els llibres no són el mitjà habitual per comunicar els avenços de coneixement original a les àrees d'economia i empresa, si bé sí que juguen un paper més important dins l'àrea de sociologia i aquells camps de l'economia, com la història econòmica, relacionats amb altres àmbits del coneixement.

En relació amb la difusió de la recerca per articles voldria ressaltar els aspectes següents:

- Els articles constitueixen el mitjà habitual de transmissió de la recerca original a les àrees d'economia i empresa.
- S'han de valorar fonamentalment les aportacions publicades en revistes de caràcter internacional, indexades en bases de dades reconegudes, fonamentalment el Journal Citation Reports de l'ISI.
- Donada la interdisciplinarietat habitual en aquests camps del coneixement, no considero pertinent restringir molt els camps a considerar. Molts articles de temàtica i motivació econòmic-empresarial apareixen publicats en revistes que, segons les classificacions de l'ISI, no apareixen indexats dins els camps que són específics i exclusius d'aquestes àrees.
- D'igual manera, si bé és possible i habitual publicar en revistes internacionals estudis més delimitats territorialment (sempre es poden fer comparatives amb resultats obtinguts per altres països o regions), també convé valorar els treballs publicats en una selecció (dos o tres) de les revistes de caràcter estatal més rellevants de cada àrea, en cas de

que no estiguin indexades en bases de dades internacionals reconegudes (recentment un bon nombre de revistes espanyoles estan entrant als índexs internacionals). La selecció hauria de ser restrictiva, evitant aquelles publicacions amb un caràcter predominantment endogàmic.

- Un altre criteri de qualitat important és que un investigador publiqui, no ja un nombre important d'articles, sinó en revistes diferents. D'una banda, això ajuda a la difusió de la recerca. També, s'afavoreix arribar a altres col·lectius i disciplines diferents de les habituals. I finalment, és una mostra de que s'estan evitant comportaments endogàmics.
- Íntimament relacionat amb el punt anterior, s'ha de valorar la capacitat de l'investigador d'abordar problemes diferents, no centrant tota la recerca en aprofundir sobre un tema molt concret, i evitant la temptació d'acabar remenant un tema una i altra vegada amb l'única finalitat de publicar, perdent la visió del problema original objecte d'estudi. Crida l'atenció que en altres àrees científiques, com les matemàtiques, es valora la capacitat d'un investigador de treballar temes diferents, mentre que a les àrees d'economia i empresa no resulta inhabitual criticar aquest aspecte fent servir l'expressió de que es fa una "investigació dispersa". Per contra altres àrees científiques tenen altres vicis, com per exemple que es treballa molt seguint exclusivament els temes de moda, que no considero excessivament presents en les nostres àrees.
- Els factors d'impacte de les revistes en que es publica és el millor criteri objectiu per valorar el valor d'una contribució a curt termini. Però, existeixen nombrosos estudis que mostren que un bon nombre d'articles no reben cap cita, i que el factor d'impacte d'una revista ve molt condicionat per les referències obtingudes per un nombre molt reduït de treballs. En aquest sentit, quan es fa una valoració d'un currículum a mig o llarg termini, resulta tant o més rellevant considerar el nombre de cites obtingudes per l'autor, així com la variabilitat d'investigadors i llibres o revistes on s'han citat els seus treballs. En àrees de ciències està de moda treballar amb el conegut com a índex h.
- Si bé resulta molt convenient per a moltes revistes treballar amb l'índex d'impacte a 2 anys, per la rapidesa amb que una nova revista pot entrar als índexs, aquest criteri sembla més adequat per a aquelles àrees científiques on es treballa molt per modes. A les àrees de ciències socials en general l'índex d'impacte a 5 anys dona una millor perspectiva. De fet, per tal de poder valorar l'impacte d'un treball concret d'un investigador, normalment s'ha d'esperar aquest temps mínim.
- Existeix un cert "furor" per part d'alguns grups d'investigadors espanyols en la creació de nous índexs per a la valoració de revistes científiques. Un criteri que es valora molt és el percentatge d'articles rebutjat, el qual al meu parer no resulta correcte, ja que és habitual que es produeixi una autoselecció quan s'ha de sotmetre un article a avaluació a una revista. No es té en compte el caràcter endogàmic de moltes revistes. I quan es calculen factors d'impacte es considera una selecció de revistes d'àrees concretes, lo qual penalitza les revistes amb continguts generalistes. Amb totes les seves mancances i problemes, l'ISI aporta una selecció de revistes d'abast internacional molt gran.

Respecte de la difusió de la recerca en llibres voldria assenyalar:

- Resulta difícil en general valorar el valor d'un llibre o article publicat a un llibre, donat que no existeix un criteri clar com el que es pot tenir en relació a la qualitat d'una revista. fins que no mostra la seva vigència amb el pas dels anys, segons el nombre de cites que va rebent. Els llibres són un mitjà molt rellevant per donar publicitat a la recerca desenvolupada per un investigador, que amb freqüència és més conegut pels seus llibres (si són de referència en un tema) que pels seus articles.
- El criteri amb diferència més objectiu per valorar un llibre o capítol de llibre és el nombre de cites obtingut, sobre tot si aquestes es prolonguen en el temps.
- Un problema en l'avaluació de llibres és que s'ha de distingir bé què són treballs científics originals, què són treballs de recopilació de resultats ja publicats, i què treballs són fonamentalment divulgatius d'un camp de coneixement. Un llibre que aportí resultats originals rellevants, o que presenti un bon "state of the art" d'un tema concret d'actualitat sobre el qual s'està desenvolupant una recerca activa, constitueix una aportació que s'ha de valorar. Considero que la majoria de llibres publicats normalment no responen a aquest perfil, sinó que són recopilacions valuoses i útils però sense contribució científica significativa.

Un aspecte central que s'ha d'abordar des d'un punt de vista pràctic és què seria exigible segons les diferents figures d'acreditació. En relació amb aquest punt considero el següent:

- No resulta adequat exigir que els treballs tinguin un nombre significatiu de referències per a la figura de lector, ja que no resulta probable que hagin tingut temps de ser citats. Tampoc crec que s'hagi de ser massa exigent en la qualitat de la difusió. Considero que per a aquesta figura, a les àrees d'economia i empresa, s'haurien de valorar fonamentalment les revistes indexades al JCR, i tenir molt en compte la seva posició relativa, a falta d'altres criteris fidedignes.
- Per a les figures d'acreditació de recerca i de recerca avançada ja es podrien valorar les cites obtingudes, tant en articles com en llibres, que es podrien avaluar d'una manera molt més objectiva. Els bons llibres estan escrits sovint per investigadors ja reconeguts en un tema que volen presentar de manera unificada tota una sèrie de coneixements sobre un tema. Considero exigible per a un bon investigador actiu, que compagini recerca amb docència, una mitjana d'un o dos articles publicats per any, segons la qualitat del mitjà de difusió o l'impacte del treball concret desenvolupat, i de l'àrea de recerca. Normalment les àrees aplicades donen lloc a un nombre més elevat d'articles que les àrees més teòriques.
- Per a les figures d'acreditació de recerca i, sobre tot, de recerca avançada, considero molt rellevant aplicar criteris que permetin visualitzar la maduresa científica dels candidats. És habitual analitzar les estades a altres centres d'investigació. Si bé considero fonamental que els investigadors novells puguin comprovar, no necessàriament en estades llargues, poden ser curtes com es treballa en altres centres, un

criteri que des del meu punt de vista és clarament més important per a investigadors sèniors és la varietat d'investigadors amb que ha treballat i publicat la persona candidata.

- No tinc clar si han de ser les agències d'avaluació les que valorin els mèrits docents, o si aquesta no seria una tasca que haurien de realitzar les universitats.

Els grups de recerca, entesos en un sentit ampli (grups de recerca reconeguts, participants regulars en projectes d'investigació en convocatòries competitives...), juguen un paper fonamental avui en dia. Així mateix, les oportunitats que proporciona participar en el si d'un grup investigador potent són molt importants. Resulta difícil que un investigador, sobre tot si està en el seu període de formació, assoleixi un nivell de productivitat rellevant si el grup d'acollida té un nivell deficient. Tot i així, existeixen excepcions puntuals i no pocs casos en que, si el grup d'acollida té un nivell suficient, un investigador pot obtenir molts bons resultats. Tinc la percepció de que el potencial dels grups està sobrevalorat en moltes convocatòries públiques en les àrees d'economia, en relació als mèrits individuals dels investigadors. És cert que aspectes com la universitat de procedència juguen un paper molt important en el sistema universitari anglosaxó, però el sistema universitari espanyol té aspectes uniformitzadors que fan que l'extrapolació del que resulta natural a altres països no sigui del tot raonable en el nostre cas.